

İlyas Topsakal, *Sibirya Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, 261 s. (ISBN: 978-605-155-572-0).

Avrasya'nın neredeyse yarısını kaplayan Sibirya, hem tarihi cihetten hem de coğrafi konumundan dolayı Türk tarihi ve kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Sovyet döneminde yapılan arkeolojik kazılar, buradaki tarihi kültürün, Türk kültürüyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Sibirya, bölgede yaşayan Türk kavimlerinin yanı sıra, Türk halk ve topluluklarına komşu bir coğrafya olması hasebiyle de büyük bir önem arz etmektedir. Buna rağmen, kanaatimizce, Türkoloji alanında en az çalışılan alanlardan birisidir. Özellikle Türkçe çalışma, yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan İlyas Topsakal'ın *Sibirya Tarihi* adlı eseri, Sibirya araştırmaları için başlangıç sayılabilecek mühim çalışmalardan biri olarak görülebilir.

Topsakal, kitabın Giriş bölümünde Sibirya hakkında yapılan bilimsel çalışmalara yer vermiştir (s. 11). Bu bölümde kaynaklar, kronolojik olarak verilmiş ve karşılaştırılması da yapılmıştır. Eserlerin eksikleri ve yazılış sebepleri de dile getirilmiştir. Bu kısımda görülen dikkate değer bir nokta ise araştırmaların büyük bir çoğunluğunun Ruslar tarafından yapılmış olmasıdır.

Kaynakların anlatıldığı Giriş kısmının ardından Sibirya'nın coğrafyası, genel ve tarihî olmak üzere iki yan başlık altında ele alınmıştır (s. 26-34). Haritalarla da verilen bilgiler desteklenmiştir. Topsakal, "Sibirya'nın Tarihi Coğrafyası" bölümünde Altay, Tuva, Hakas ve Şor Türklerinin kökenlerine de değinmektedir. Coğrafyanın başta verilmesi, burada yer alan eski kültürlerin, yaşayan kavimlerin ve Rus istilasının okuyucu tarafından daha isabetli değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

"Sibirya'nın Tarihi" (s. 43-52) bölümünde ise Mezolitik dönemden başlayarak bu bölgede yer alan tarihî kültürler anlatılmıştır: Bunlar; Afanasyev Kültürü, Okunev Kültürü, Andronov Kültürü, Tagar Kültürü ve Pazırık Kültürleridir. Bölümde bu kültürlerle ait anıt taşlardan, petrogliflerden ve eşyalardan örnekler, fotoğraflar bulunmaktadır. Ayrıca Tagarların ölü gömme kültürüne dair önemli bilgiler de verilmektedir: "Tagar ölü gömme geleneğinin karakteristik özelliği ölü'nün, dik (bazen yatay) şekilde toprağa dikilmiş taşlardan oluşan kare veya dikdörtgen şekilli duvarlarla çevrelenmiş alanda gömülmesidir." (s. 53). Burada göze çarpan bir husus ise diğer kültürler gibi Pazırık Kültürü için de bir başlık açılmasına rağmen, bunun, "İçindekiler" kısmında verilmemesidir. Eserin ikinci baskısında gözden kaçan bu noktanın düzeltilmesini umut ediyoruz.

Topsakal, “Sibirya’nın Türkleri ve Yerlileri” adlı bölümde, Türklerin bölgeye gelişinin Asya’dan Batı’ya doğru akın yapan Hunlar zamanında olduğunu belirtmektedir (s. 61). Özellikle Kırgızlar üzerinde Güney Sibirya ve Altay kültürünün önemli etkileri olduğunu öğrenmekteyiz.

Batı Sibirya’da Hanti ve Mansiler, Tundra Samoyedleri, Selkup ve Keltler olmak üzere kitapta bölgenin yerlileri üzerine de geniş bilgiler bulunmaktadır. Ruslar, 16. yüzyıldan itibaren Sibirya’yı istila etme çalışmalarına başlamışlardır. Bu doğrultuda bölgenin yerel halkları hakkında bilgiler toplamış, kabile çatışmalarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmışlardır. Bu çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte Sibirya artık Rusların sömürgesi konumuna gelecektir. Topsakal, kitabında Rus sömürgeciliği ile Batı Avrupa sömürgeciliğini de şu sözlerle karşılaştırmaktadır:

Rus sömürgeciliği Batı Avrupa sömürgeciliği gibi deniz aşırı değil, sert iklimi olan bölgeye kara yolu üzerinden yapılan bir sömürgeciliktir. İstila nehirlerin ana ve yan kolları takip edilerek yapılmıştır. Ayrıca istila edilen topraklar da ilk defa keşfedilmiş yerler değil, önceden de bilinen ama sahip olunmayan topraklardır. İki sömürgecilik arasındaki benzerlik ise; Ruslar da tıpkı diğer ülkeler gibi istila öncesi ve devamında ordularını yenilemiş, geliştirmiş ve yerlilere karşı ateşli silahlar kullanmışlardır. Silah ve ateş üstünlüğü yerliler karşısında başarının temel unsuru olmuştur. (s. 83).

Yazar, Rusya’nın 16. yüzyıldan sonraki tarihi sürecinde dünyanın en güçlü devletlerinden biri olmasını da zengin kaynaklara sahip olan Sibirya’nın sömürgeleştirilmesine bağlamaktadır. Kitapta bölgenin ekonomik yapısına dair bilgilerin bulunması, bu sömürgecinin temellendirilmesi ve okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için önemli bir husustur.

“Ruslar ve Sibirya’nın İstilas” (s. 83-102) bölümünde ise Küçüm Han’ın, Ruslarla mücadelesine değinilmiştir. Yermak Seferi’nin haritalandırılarak gösterilmesi de, istilanın, coğrafya ile olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bu sefer sırasında Küçüm Han’ı en çok yıpratana, iç isyanlar olacak ve hanın yenilmesiyle bölgeye yoğun bir Rus yerleşimi olacaktır. Topsakal; 17, 18 ve 19. yüzyılı esas alarak Rusların yerleşimini ve bölgenin değişen sosyo-politik yapısını üç ayrı başlıkta ele alır. Sibirya, Rusların idaresinde hızlı bir değişime uğrayarak bölge gittikçe Ruslaştırılacak ve gelişen sanayinin akabinde demiryolu inşası başlayacaktır.

Kitabın son bölümü olan “Sibirya Kültürü ve Dini Hayatı” (s. 159-239) bölümünde ise iki kitabı dinin (İslâmiyet ve Hristiyanlığın) bölgeye gelişi ve yayılışı üzerine geniş bilgiler bulunmaktadır. Eserde Müslümanlar ile Hristiyanların sosyal ilişkilerine de değinilmiştir. Rusların, Sibirya’yı hâkimiyeti altına almalarından sonra bölgede yaşayan halkların Hristiyanlaştırılmasına yönelik çalışmalar başlamıştır. Bu doğrultuda Yenisey bölgesinde, Hakas vadisinde, Altay, Tuva ve Yakut topraklarında misyonerlik kurumları açılmış ve hızla faaliyetlerine başlamışlardır. Rusların bu çabaları ise sonunda meyvesini verecektir. Yazar, “... okuyucuya verebileceğim en net sonuç; on sekizinci yüzyıla kadar Türk boylarının olan beyazlar ülkesi Sibirya’nın, bu yüzyılla birlikte Rusların Sibirya’sı olduğu gerçeğidir.” der (s. 241).

Sonuç olarak İ. Topsakal'ın *Sibirya Tarihi* adlı çalışması, Sibirya tarihini ana hatlarıyla bizlere sunuyor. Tarih çalışmalarında arka planda kalan Sibirya'nın önemine ışık tutması ve Sibirya tarih araştırmaları için bir kılavuz niteliğinde olması hasebiyle eser Türkoloji çalışmaları için önemli konuma sahiptir. Topsakal'ın bu çalışmasının Sibirya tarih araştırmaları için bir başlangıç olmasını diliyoruz.

Enver Uğur AYKOL*

---

* Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul / Türkiye, enveraykol@gmail.com

